

JURYVERSLAG De Best Vormgegeven Boeken 2019

In samenwerking met de GAU (Groep Algemene Uitgevers) en SOFAM (Auteursvennootschap voor visuele kunstenaars) organiseerde brancheorganisatie Boek.be dit najaar opnieuw de prijzen voor Best Vormgegeven Boeken in Vlaanderen.

Er zijn twee categorieën waarbij de focus ligt op een bijzondere band tussen inhoud en vorm:

1. Beste boekontwerp
2. Beste beeldboek

Voor iedere categorie heeft de jury maximum één winnaar en één eervolle vermelding toegekend. De prijsuitreiking vindt plaats tijdens de vooropening van de Boekenbeurs, op maandagavond 28 oktober in Antwerp Expo.

Omdat de GAU en SOFAM zowel de vormgever als de visuele kunstenaar (illustrator, fotograaf, schilder, architect, ontwerper, ...) willen belonen voor hun inzet en creativiteit, is het prijzengeld dit jaar aangepast. De prijs voor het winnende boek bedraagt per categorie 2000 euro plus een gratis lidmaatschap bij SOFAM. Het prijzengeld wordt verdeeld onder de vormgever (1000 euro) en de visuele kunstenaar (1000 euro). De twee eervolle vermeldingen ontvangen elk 500 euro en een gratis lidmaatschap bij SOFAM.

Juryleden: Johan Pas (voorzitter), Thomas Desmet, Koen Brams, Johan van Looveren, Kim Beirnaert (verontschuldigd).

Jurysecretaris / verslag: Dirk Leyman

LAUREAAT BESTE BEELDBOEK

Nico Dockx talks with Dennis Tyfus. I know this sounds quite ridiculous, but i just follow the line

Stockmans Uitgevers

Concept Nico Dockx/Dennis Tyfus

Design: Michaël Bussaer, Jef Cuypers, Nico Dockx, Thomas Lagrange, Wouter van der Wangen. Cover: Jef Cuypers, Nico Dockx en Hans Ulrich Obrist

Zowat alles aan dit boek intrigeert, zo stelde de jury volmondig vast. Laten we beginnen met de witte cover, waarop linksboven een polaroid is geplaatst van kunstenaar Dennis Tyfus, genomen door Nico Dockx in een toiletspiegel in De Nor, Antwerpen, september 2018. Tyfus lijkt hier een verdwijnkunstenaar en tegelijk 'on the move'. En dat is een voorproef op dit hele boek, dat erg energiek en beweeglijk, ja, volatiel oogt. Er komt een *overload* aan informatie op de kijker en lezer af. Maar toch verdwaalt die uiteindelijk niet.

Nico Dockx ging voor dit vuistdikke boek één jaar lang in gesprek met de Antwerpse kunstenaar Dennis Tyfus. Hij stelde hem een vraag per dag. Die interviewoefening wordt gelardeerd met een gigantische berg materiaal uit het archief van Tyfus met zowel collages, tekeningen en schilderijen, tattoo's, performances, geïmproviseerde concert gigs, zines, platenhoezen, pamfletten en andere guerrilla posters en zelfs de eerste babyfoto van Tyfus.

Op die manier word je een “bevoorrechte getuige van een undergroundscène”, zo kondigde uitgever Stockmans dit boek aan.

Maar wat opvalt is hoe dit overdonderende boek zich op de snijlijn bevindt van diverse scènes: het is zowel een punkboek, een artist's book als een *art book*. En toch is die chaos aan prikkels en informatie helder geordend tot een soort scrapboek, dat niettemin *independent* en *edgy* overkomt. En het wordt inderdaad een onderdompeling in een complete community, een totaaluniversum.

Tyfus kreeg carte blanche en opteerde hier bewust niet voor digitaal maar voor papier, dat taaier en consistentier is. Het ademt volkomen zijn tegendraadse spirit uit, puur door te putten uit dit immense archief, dat weliswaar is aangevuld met recent materiaal.

Een ander overtuigend aspect - dat de jury inpalmde - is hoezeer de beeldkeuze doorheen het boek blijft verrassen. Het is een mix van eigen werk, doorsneden met wat Tyfus zelf verzameld en aangetroffen heeft. Nergens krijgt eentonigheid een kans, voortdurend worden we vergast op nieuwe, soms bizarre, visuele prikkels. “Het is een kunstenaarsboek à la Jef Geys”, merkte een jurylid op. Op die manier wordt het archief een boek en een retrospectieve, en dat blijkt een kunstwerk op zichzelf te zijn geworden. Alles is op zijn plaats gevallen.

LAUREAAT BEST VORMGEGEVEN BOEK

Léon Stynen 1899-1990 - *A Life of Architecture*

Flanders Architecture Institute

Vormgeving Sven Beirnaert

“Dit boek staat als een huis”, liet een jurylid zich ontvallen tijdens de beraadslagingen. En dat is natuurlijk een volmondig compliment voor een publicatie die een royaal carrièreoverzicht biedt van de Belgische architect Léon Stynen (1899-1990), naar aanleiding van een tentoonstelling in De Singel. In de vormgeving is teruggeslagen naar de traditie van het modernisme en wordt die kordaat terug op de agenda gezet. De schaduw van Max Bill en ook het Bauhaus is nooit veraf in deze zeer doordachte publicatie met veel witruimte. “Dit zou een heel saai boek kunnen geworden zijn, maar dat is het op geen enkel moment”, verzuchtte een ander jurylid. De weergave van de beelden is op een frisse manier doorgezet, terwijl de typografie nooit opdringerig is maar wel accuraat gebeurt.

Ook het gebruik van de slipcase kon op waardering rekenen, vanwege de functionele aanwending en de manier waarop de ‘flaptekst’ daar is terechtgekomen. Dat is gedurfd, maar het werkt. De tweeledige papierkeuze – voor foto’s en tekst - is ook naadloos uitgevoerd. En let even op de achterzijde van het boek: daar staat een stoel, geen bouwwerk.

Kortom: je wordt op tijd en stond wakker geschud in deze monografie en catalogus, je wordt alert gehouden. Het is een transparant, modern boek, dat nooit naar zuurstof hapt. Hier is keihard gewerkt om het oeuvre van Stynen op een uiterst overzichtelijke, soepele manier te ontsluiten.

EERVOLLE VERMELDING BEST VORMGEGEVEN BOEK

Thomas Meinecke – *Helblauw*

Uitgeverij Het Balanseer, vormgeving Deer Reader & Arno de Winde

De eerste ervaring bij *Helblauw* van Thomas Meinecke is er een van desoriëntatie. *Helblauw* is dan ook uitdrukkelijk geconcipieerd als een montageroman. “Via dwarsdoorsneden en koppelingen tussen diverse tijdvakken en locaties monteert de auteur zijn encyclopedische materiaalcollectie tot een waar polyfonisch meesterstuk”, zo meldt uitgever het balanseer. Centraal in Meineckes werk, en in deze roman in het bijzonder, staat de grensoverschrijding of de verbastering, zowel op talig als op inhoudelijk vlak. Diverse tekstsoorten, tijdzones en gebeurtenissen interfereren met elkaar. Een plot? Tillmann is samen met zijn vriendin op vakantie in de VS en correspondeert met een Afro-Amerikaanse collega over het ontstaan van techno en over hun onderzoek naar de evolutie van bluesmuziek. De discussies van het trio variëren van Mariah Carey tot de erfenis van nazi-Duitsland. Tot hun eigen etnische identiteit op de proef wordt gesteld. Een collectief van 50 vertalers nam de omzetting naar het Nederlands voor zijn rekening.

En dat moest en zou zich natuurlijk weerspiegelen in de vormgeving. Ook de uiteraard felblauwe cover zet je op het verkeerde been: wat je voelt en ziet, klopt niet helemaal, er zit een element van *trompe l’oeil* in, even zelfs lijkt het om een gebonden boek te gaan. Of is het omslag ‘gefotokopieerd’? De auteursnaam en titel verzinken bijna in het blauw.

Maar ook met de tekst is behoorlijk gestoeid, in een gedurfd typografisch spel. Prikkelend en zelfs lichtjes irritant worden vormgevingregels hier met de voeten getreden. Het uitgeven van poëzie en proza wordt zelfs enigszins in vraag gesteld. Je ziet ook hoe de typografie ideologische connotaties oproept en tegelijk ondermijnt, zoals bij het gebruik van een soort gotische letter. Consequent zie je ook de geleidelijke tussenstappen van de metamorfose. “Gestage verbastering is ook de dynamiek die het grafische ontwerp van dit boek stuurt”, staat er in het nawoord. Het lettertype evolueert mee, wordt hier “op losse schroeven” gezet. In de loop van de 400 pagina’s gaat het font van een eerder klassieke schreefletter (Goudy Old Style) naar een gebroken schrift (Goudy Tekst). In totaal zitten 4 X 3 X 666 lettertypes in het boek verscholen ofwel 7992 mengvormen. Ook de typografie wordt op die manier “een beladen narratief, dat niet ophoudt met versmachtend woekeren.”

Zonder digitaliteit zou deze stunt niet mogelijk geweest zijn, stelden de juryleden vast. Hier wordt door vormgever Deer Reader (Eva Moelaert) én hardnekkig en intensief gereflecteerd over de relatie vorm en inhoud. Een roman in een vette letter? Het heeft iets spitants. De jury prijst daarom zeer zeker ook het totaalconcept van dit in talloze opzichten bijzondere (literaire) boek.

EERVOLLE VERMELDING BESTE BEELDBOEK

Judith Vanistendael – *Blokje om, Querido Kind*

Vormgeving omslag / binnenwerk Gert Dooreman

De jury was het er snel over eens: *Blokje om* van Judith Vanistendael sprong er bovenuit bij de ingezonden kinderboeken. Omdat het simpel maar toch uiterst inventief is opgebouwd en vormgegeven. Hier wordt gegoocheld met geometrische vormen in felle kleuren: een geel vierkant ondergaat de metamorfose naar dieren en dingen én weer terug. En dat gebeurt op vloeiende wijze. “Een verrassende wandeling in stop-motion”, zo staat het op de achterflap. Daar is geen woord van gelogen.

Het compact ogende *Blokje om* van Judith Vanistendael activeert bovendien ook de volwassen kijker. Er wordt op slimme wijze gerefereerd aan zowel de Russische avant-garde van El Lissitzky en zelfs aan Kazimir Malevitsj, als naar de traditie van Sandberg, Bruno Munari of H.N. Werkman. Andere juryleden herkennen er ook knipogen in naar Elsworth Kelly. In ieder geval is het associatieve karakter van deze stijl oefening knap uitgevoerd, er wordt gejongleerd met kleur, humor, experiment en vorm. Er wordt eveneens iets spannends gedaan met het traditionele formaat van het leesboekje, maar toch stelt de vormgever zich terughoudend op, laat hij de prenten autonoom tot hun recht komen. Die onopdringerigheid werkt. Een minpuntje is dat de druk kwaliteit iets beter en pittiger mocht. Hier had je toch gestreken papier verwacht.

ALGEMENE BEMERKINGEN

Het is verheugend nieuws dat in 2019 opnieuw met ijver kon gezocht worden naar een waaiër aan Best Vormgegeven Boeken in Vlaanderen, met dank aan Boek.be, GAU en SOFAM, die de prijs – na de relance vorig jaar - ook van een passend prijzengeld voorzagen.

Wat is de juiste afspiegeling van wat boekvormgevers en -ontwerpers, in samenspraak met opdrachtgevers, uitgevers, fotografen en schrijvers dit jaar gepresteerd hebben? Dat is de vraag waar de jury zich onder voorzitterschap van Johan Pas over boog. De klemtoon bij de beoordeling van de boekontwerpen lag op de tactiliteit van het geheel, de typografie, de spanning tussen woord en beeld, de sensitiviteit van de vormgever, de gehanteerde druktechnieken, net als de papierkeuze.

De jury zag zich vervolgens geplaatst voor een variëteit aan inzendingen, zowat 100 in het totaal. Kinder- en jeugdboeken met klemtoon op illustratie dienden te concurreren met bijvoorbeeld artist's books, fotoboeken, catalogi, kookboeken, non-fictie of literaire werken. Dat vereenvoudigde niet altijd een afgewogen kwaliteitsoordeel. In sommige categorieën lag het aantal inzendingen eerder laag. Het aanbod reflecteerde daarmee niet steeds wat er precies in het veld aan de gang is, en leidde tot een aantal lacunes. Je stuit regelmatig op dezelfde ontwerpers en sommige segmenten van de vormgeving zijn zodoende te weinig vertegenwoordigd. Het bereik van de prijs moet dus worden uitgebreid, vond de jury. Misschien is het een idee om een database van ontwerpers aan te leggen en deze jaarlijks te activeren? Ook het aanbod aan independent publishing was soms te bescheiden om een uitgebalanceerd oordeel te vormen.

De jury is evenwel ten zeerste opgetogen met de vier laureaten en gaf verder wel volgende algemene bemerkingen mee:

*Boeken en expocatalogi over oude kunst én kunstmonografieën in het algemeen zijn te zeer geformatteerd. Opdrachtgevers laten te weinig experiment toe en leggen een claim op het te serveren materiaal. Een uitzondering was *L'art du chantier. Construire et démolir du XVIe au XXIe siècle*. Hier is een eigen format bedacht en op een uiterst zorgvuldige, oerdegelijke manier uitgevoerd. Dat merk je aan de omgang met illustraties. Het geheel nam bijna de vorm aan van de tentoonstelling, je wil er gewoon induiken. Er is een vorm gezocht voor het thema, evenals een uitgebalanceerde compositie.

*Het verschijnsel van uitgevers die boeken uitgeven om pompeus indruk te willen maken is nog steeds pertinent aanwezig. We stuitten op zwarte, oranje of gekleurde schutbladen of knaloranje en groene banden, die de bal soms deerlijk mislaan.

*Bij de boeken over performance arts valt op hoe moeilijk het is om dans of theater in een adequate papieren vorm te gieten. Wel was er waardering voor het overzichtswerk van 30 jaar Compagnie De Koe, met zijn archiefachtige terugblik op hun theaterproducties.

*Uitgeverij Polis krijgt een bijzondere vermelding omdat ze qua vormgeving zeer degelijke (literaire en non-fictie) boeken op de markt brengen. We denken hierbij aan het boek van Eric Min over Venetië en aan de *Wereldgeschiedenis van Vlaanderen*, zeker inzake het binnenwerk.

*Boeken met een open rug zodat het boekblok zichtbaar is, duiken nog veelvuldig op maar lijken hun beste tijd te hebben gehad.

*Bij de graphic novels ontdekten we wel degelijk boeken die het verschil maken en zich durven te profileren.